

Василь Мацьків
ΓΕΝΟΜΙΑ:
ЗАСАДНИЧИЙ ПРИНЦИП ПОЯВИ ДІАЛОГУ
ЯК ЗАГАЛЬНОСУСПІЛЬНОГО ЯВИЩА
В АТЕНАХ ДОБИ РЕФОРМ КЛІСТЕНА

Науковий керівник: д.філос.н. С. П. Шевцов

Ніколи до них і понад століття опісля реформ Клістена ми не подибаємо послугування терміном *διάλογος*, принаймні, якщо міркувати з огляду на збережені до нашого часу письмові джерела. Вперше він використовується в IV столітті до н.е. в жанрово однойменних працях Платона [див: 5]. З іншого боку, пізніша поява терміну зовсім не означає відсутність самого явища, яке він узагальнює. Тому тепер анітрохи не дивно почути, що до Платона *діалоги* писав Епіхарм, або, до прикладу, Алексімен, чи що спосіб філософствування Сократа був діалогічним. В кожному разі, літорість діалогу як загальносуспільного та літературного явища проростає задовго до появи самого терміну.

Ми воліємо привідкрити процес формування цього терміну, себто шляху від вертикального *λόγος* до *διάλογος*, який, на наш погляд, криється за заслоною динамічної соціальної структури історичних Атен. Це шлях виходу слова від імперативності чітко регламентованої ієрархічної системи до взаємодії, угрунтованої на принципі *рівності* (*ισονομία*), до спільного пошуку вирішення практичних чи теоретичних проблем.

Про Атени мікенської доби відомо небагато, одначе археологія подає відомості, що на місці розташування Акрополя попередньо був палац [4, с. 85]. Відтак здається доцільним припустити, що їх соціальний лад був влаштований подібно до ладу інших тогочасних міст – Мікен, Тірінфу, або Пілосу. Отже, на чолі палацу стоїть цар – *ванака*, *анакс*. Він божественна особистість, яка утримує під своєю владою релігійну, політичну, військову, економічну, адміністративну функції [2, с. 42]. *Ванака* вибудовує багаторівневий апарат чиновників, через який вертикально делегує ці функції. Кожна позиція від царя до раба регламентована владною ієрархією, зумовлюючи утворення стану *усталеної нерівності*, в якому спілкування членів суспільства замикається в імперативності сполучення «*наказ-покора*», від вищого шабля до нижчого.

Після зникнення мікенської цивілізації, сила влади царя постійно зменшувалась. Натомість зміцнювалась військова аристократія. Утримуючи в своїх руках монополію на землеволодіння, а як наслідок

1) економічну спроможність забезпечувати себе зброєю; 2) утримання закону у власних руках (станове право родової знаті). За таких обставин *неозброєний* простий народ не мав жодних політичних прав, постійно перебуваючи в борговій залежності (чи навіть рабстві) у *озброєній* знаті. За свідченнями Плутарха: «нерівність між бідними та багатими дійшла тоді...до найвищої точки...» [3, Гл. 13, с. 100]. Знаті було дозволено фактично все. Регламентована ієрархічна нерівність мікенського періоду змінилась на фактично *нерегламентовану нерівність*. Повноправність одного стану і відсутність прав у іншого зовсім не сприяли девертикалізації слова, хіба що в стані самої знаті.

Така ситуація зумовила довготривале протистояння стану боржників і кредиторів, бідних і багатих, яке на короткий час вдалось погамувати Солону. Він заявив про бажання встановити *рівність*, щоправда, розуміючи її вельми специфічно через принцип *євномії* (*εὐνομία*), себто пошуку певного балансу сил в політичному режимі. В основі цього принципу *пропорційна рівність* [6, р. 395–396]. Це передбачало розширення політичних прав для населення, однак Солон залишив всі найвищі керівні посади за найбагатшими, а найбідніші (фети) не допускались до служби в армії, та до керівних посад [3, Гл. 18, с. 103]. Закон все ще перебував в руках військової родової знаті. А втім Солон власним прикладом і деякими законами максимально сприяв переорієнтації протистояння на агору. До прикладу, скасування можливості рабства через борги докорінно змінювало політичний лад Атен. Свобода людини як найвища цінність надала нагоду перерозглянути поняття громадянина міста, відкривши шлях до принципу *ісономії*, а також до переосмислення ролі слова, його звільнення від все ще наявної ієрархічної системи.

Зрештою, протистояння продовжилось. Однак реформи Солон надали можливість зміцнитись народній масі, породивши в собі зародки візії *ісономії*, які зумів реалізувати Клістен, зробивши цю візію принципом своїх реформ.

Ісономія – це термін, що позначав новий лад, в основі якого вимога повної політичної рівності людей, відмова від монополії закону в руках знаті [7, р. 355–356]., себто це вимога такого ладу, який би будувався не на ієрархії, а на повній арифметичній рівності [6, р. 413].

Керуючись принципом *ісономії*, Клістен перебудовує соціально-політичний лад полісу. Він послаблює родову організацію, поділивши філи за географічним принципом (замість старих 4 родових, 10 нових). Ця потуга була реалізована шляхом перемішування в межах кожної нової філи бідних і багатих, що окрім послаблення знаті, дало змогу більшу кількість населення до владних структур [1, Гл. 21, с. 32; 2, с.

121–125]. Вперше до політичного процесу залучаються навіть фети, себто всі громадяни міста.

Відтак, такий стан речей в тогочасних Афинах створив сприятливі умови для початку процесу поступового переходу *λόγος* з *вертикального* до *горизонтального*, з ієрархічного упокорення до взаємодії на агорі, відкриваючи шлях до виникнення та встановлення *діалогу як загальносуспільного явища, спільного пошуку істини, а згодом і діалогу як жанру*. Явища, котре стало основоположним для подальшого розвитку полісу та його демократії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аристотель. Афинская полиция. 2 изд. / пер. с древнегреч. С. И. Радцига. М.: Соцэкгиз, 1937. 255 с.
2. Вернан Ж.-П. Происхождение древнегреческой мысли / пер. с фр.; общ. ред. Ф. Х. Кессиди, А. П. Юшкевича; послесл. Ф. К. Кессиди. М.: Прогресс, 1988. 224 с.
3. Плутарх Сравнительные жизнеописания в 2 томах. Том 1 / изд. подгот. С. А. Аверинцев, М. Л. Гаспаров, С. П. Маркиш. М.: Наука, 1994. С. 93-113.
4. Суриков И. Е. «Молчат гробницы?» Археология античной Греции. М.: Изд. дом ЯСК, 2017. 216 с.
5. Jazdzewska K. From Dialogos to Dialogue: The Use of the Term from Plato to the Second Century CE // Greek, Roman, and Byzantine Studies. Vol. 54, (2014), pp. 17–36.
6. Lambardini J. «Isonomia» and the public sphere in democratic Athens // History of Political Thought. Vol. 34, No. 3 (Autumn 2013), pp. 393–420.
7. Vlastos G. Isonomia // The American Journal of Philology. Vol. 74, No. 4 (1953), pp. 337–366.